

Pandemi İle Geçen Bir Yılın Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi

Hazırlayan:

Duygu Söyler Aytac

GİF Program Direktörü

Dünya Sağlık Örgütü'nün COVID-19 salgını küresel bir pandemi olarak tanıyışının üzerinden 11 Mart 2021 itibarıyla tam bir yıl geçmiş olacaktır. Bu süreçte, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları, ekonomik durumları, çalışma biçimleri ve sosyal yaşantıları çeşitli değişkenlere bağlı olarak pandemiden farklı düzeylerde etkilenmiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmakta, pandeminin kadınların hayatı üzerindeki etkisi, birçok alanda daha belirgin olarak gözlemlenmektedir.

Dünya genelinde COVID-19 kaynaklı vaka ve ölüm sayılarına bakıldığında kadınlar kısmen avantajlı gözükse de, dezavantajlı bölgelerde kadınların özellikle üreme sağlığı ve cinsel sağlık hizmetlerine erişiminde önemli aksamalar tespit edilmiştir.^{1 2} Ayrıca, sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğu kadınlardan oluştuğu için COVID-19'dan etkilenen sağlık çalışanları arasında kadınların payı erkeklere kıyasla çok daha büyük olmuştur. Örneğin, COVID-19'a yakalanan sağlık çalışanları arasında kadınların oranı İspanya'da %76, İtalya'da %69 olarak tespit edilmiştir.³

Bakım konusunda yalnızca sağlık sektöründeki kadınlar değil, neredeyse tüm kadınlar erkeklere kıyasla görünür biçimde daha fazla etkilenmiştir. BM verileri, pandemi öncesi dönemde ücret ödenmeyen ev ve bakım işlerinin ortalama dörtte üçünün kadınlar tarafından yapıldığını göstermektedir.⁴ Pandemi sürecinde erkeklerin ev ve bakım işlerine harcadıkları zamanda artış gözlemlense de, kadınların ücretsiz işlere ayırdıkları zamanda daha da büyük bir artış yaşanmış; cinsiyetler arasındaki uçurum genişlemiştir. Örneğin, Türkiye'de pandemi başlangıcından bu yana daha fazla ev işi yaptığını belirten kadınların oranı %89 olarak belirlenmiştir.⁵

¹ <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women>

² <http://www.skdturkiye.org/esit-adimlar/guncel/7-milyon-istenmeyen-gebelik-yasanabilir>

³ <https://data.unwomen.org/resources/covid-19-emerging-gender-data-and-why-it-matters>

⁴ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55087826>

⁵ A.g.e

BM Kalkınma Programı'nın Mayıs ayında Türkiye'de yaptırdığı bir araştırmaya göre pandeminin ilk aylarında kadınlar, erkeklere kıyasla yaklaşık dört kat daha fazla ücretsiz emek harcamıştır.⁶ Özellikle istihdamda olmaya devam eden kadınların iş yükünde eşsiz bir artış yaşanmıştır: ücretli ve ücretsiz çalışılan saatlerin günlük ortalaması, hala işyerinde çalışan kadınlar için günlük 10 saatin üzerine çıkmaktadır. Ücretsiz emeğe harcanan saatler arasındaki uçurum her iki tarafın da çalışmaya devam ettiği çocuklu çiftlerde daha da derinleşmektedir. TÜSİAD, Turkonfed ve UNWomen işbirliğiyle gerçekleştirilen ve Kasım ayında yayımlanan bir diğer çalışmaya göre ise, çalışan kadınların %99'u bu süreçte artan ev işleri ve bakım sorumluluğu nedeniyle zorluklar yaşadıklarını, %95'i ise endişe, psikolojik stres ve tükenmişlik gibi problemlerle mücadele ettiklerini bildirmiştir.⁷ Endişe, psikolojik stres ve tükenmişlik problemlerini yaşayan erkek çalışanların oranı %65 ile sınırlıyken, ev işlerinin yoğunluğundan şikayet edenlerin oranı daha da düşük olmuştur.

Ev ve bakım işlerindeki artış kadınların yalnızca fiziksel ve ruhsal sağlıklarını değil, iş hayatlarını da olumsuz etkilemiştir. McKinsey & Company'nin Amerika'da yaptığı ve Eylül ayında yayımlanan bir çalışmaya göre, ABD'de çalışan çocuklu kadınların üçte biri, pandemi sürecinde işlerini bırakma ya da kariyerlerini ikinci plana atarak daha az çalışmayı gerektiren, daha düşük ücretli işlere yönelme ihtimalini değerlendirdiğini bildirmiştir.⁸ Bu dönemde işlerini bırakabileceklerini söyleyen kadınların sayıları, 2 milyona ulaşmıştır. Kadınların, ikili mesainin⁹ yarattığı baskı nedeniyle iş hayatından uzaklaşmalarının yönetim pozisyonlarında sağlanmaya çalışılan ve yıllardır yavaş yavaş ilerleme kaydedilen cinsiyet eşitliği hedeflerini önümüzdeki yıllar boyunca olumsuz etkileme ihtimalinden ve on yıllardır elde edilen kazanımların kaybedilmesinden endişe edilmektedir.¹⁰ Dünyanın diğer bölgelerinde de, benzer eğilimler gözlemlenmektedir. Örneğin Latin Amerika'da, salgın nedeniyle kadın istihdamında 10 yıl geriye gidilmiştir.¹¹ Çok sayıda kadının ev ve bakım işleri nedeniyle işlerini bırakmak zorunda kalmasının yanı sıra bölgede kadınların yoğunlukla istihdam edildiği sektörlerin pandemiden en çok etkilenen sektörler olması bu gerilemenin temel sebepleri olarak gösterilmektedir.

Dünya genelinde pandeminin ilk aylarında iş kayıplarından en çok etkilenen gruplar, ILO tarafından kadınlar ve gençler olarak tespit edilmiştir.¹² Pandeminin kadınların yoğunlukla çalıştığı sektörleri derinden etkilemesi, güvencesiz ve kayıtdışı işlerin kadın istihdamındaki payının erkek istihdamına kıyasla daha fazla olması gibi faktörler hem kadınların işlerini

⁶ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/corporatereports/COVID-gender-survey-report.html>

⁷ <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10659-covid-19-salgininin-kadin-calisanlar-acisindan-etkileri-arastirmasi>

⁸ <https://www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/women-in-the-workplace>

⁹ "Double shift": Kadınların, hem tam zamanlı ücretli işlerde çalışmaları, hem de ev içi ücretsiz iş yükünün büyük çoğunluğunu üstlenmeleri nedeniyle yaşadıkları aşırı çalışma durumunu ifade eder.

¹⁰ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-30/u-s-recovery-women-s-job-losses-will-hit-entire-economy>

¹¹ <https://m.bianet.org/kadin/toplumsal-cinsiyet/239846-latin-amerika-kadin-istihdaminda-10-yil-geriye-gitti>

¹² https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_749399.pdf

kaybetmelerine neden olmuş, hem de bu dönemde devlet tarafından sağlanan yardımlara erişimlerini kısıtlamıştır.¹³ Türkiye’de yapılan çalışmalarda da işini kaybedenler arasında kadınların oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.¹⁴ Kadınların, küresel olarak (aynı işi yapsalar dahi¹⁵) erkeklerden daha az kazanmaları ve genel olarak daha az maddi birikime sahip olmaları bu süreci daha da zorlaştırmış, pandemi sürecinde 47 milyon kadın ve kız çocuğu daha aşırı yoksulluk sınırının altına düşmüştür.¹⁶

Pandemi ile geçen bir yılı değerlendirirken ele alınması gereken bir diğer husus, bu dönemde artan kadına yönelik şiddet olmuştur. Pandemi öncesinde dünya genelinde her üç kadından biri hayatında en az bir kez fiziksel ve/veya cinsel şiddete uğradığını bildirirken, pandemiyle birlikte kapanmanın yaşandığı aylarda yardım hatlarına ulaşarak şiddete uğradığını bildiren kadınların sayısında artış yaşanmıştır.¹⁷ UNWomen tarafından “gölge pandemi” olarak adlandırılan bu artış, en az %25 olarak belirlenmiştir. Ancak, eve kapanma halinin birçok kadının ve kız çocuklarının şiddetten korunma mekanizmalarına erişimini de kısıtladığı göz önünde bulundurulduğunda, gerçek artışın boyutlarını belirlemek mümkün değildir.¹⁸

Türkiye’deki duruma bakıldığında ise, İçişleri Bakanlığı salgının ilk aylarında dünyadaki genel durumun aksine Türkiye’de şiddet vakalarının azaldığını açıklamıştır. Kadın örgütleri ise rakamlardaki azalışın bu dönemde kadınların yardım mekanizmalarına erişimindeki problemlerden kaynaklandığına dair açıklamalarda bulunmuştur.¹⁹ Öte yandan, kadına karşı şiddetle mücadelede edinilmiş eşsiz bir yasal kazanım olan ve ilk imzacısı olmaktan Türkiye’nin gurur duyması gereken İstanbul Sözleşmesine yönelik yürütülen olumsuz kampanyalar ve tartışmalar endişeyle izlenmiş, tepkilere neden olmuştur. Pandeminin başlangıcı olarak kabul ettiğimiz Mart 2020’den Mart 2021’e Türkiye’de 298 kadın, çoğunlukla en yakınları olan erkekler (eş, eski eş, baba/oğul/kardeş, sevgili vb.) tarafından öldürülmüştür.²⁰

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planının 25. yılına denk gelen 2020’nin kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde kazanımlarla dolu olması beklenirken, on yıllar içerisinde edinilmiş kazanımların tahribata uğradığı ve kadınların birçok cephede artan zorluklarla mücadele ettiği bir yıl yaşanmıştır. Bu bilgi notunda ancak genel hatlarına değinilen ve her biri hayati öneme sahip olan bu hususlar, COVID-19’un yarattığı sosyal ve ekonomik etkilerle mücadele ederken yazılan reçetelerde toplumsal cinsiyet perspektifine yer vermenin gerekliliğine işaret etmektedir.

¹³ Gelişmekte olan ekonomilerde kadın istihdamının %70’i kayıtdışı ekonomi kapsamındadır:

<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women>

¹⁴ https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/73989_rgaexecutivesummaryturkish.pdf

¹⁵ https://www.ilo.org/actemp/publications/WCMS_735949/lang--en/index.htm

¹⁶ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/presscenter/pressreleases/2020/09/COVID19-will-widen-gender-gap.html>

¹⁷ <https://www.un.org/en/addressing-impact-covid-19-pandemic-violence-against-women-and-girls>

¹⁸ <https://www.aa.com.tr/en/latest-on-coronavirus-outbreak/covid-19-outbreak-triggers-violence-against-women/2055833>

¹⁹ <https://morcati.org.tr/basin-aciklamalari/icisleri-bakanliginin-siddet-azaldi-aciklamasina-dair/>

²⁰ <https://bianet.org/bianet/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>